

บทที่ 2

ทฤษฎี แนวความคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การเลือกตั้งเป็นวิธีปฏิบัติอันหนึ่งในระบอบประชาธิปไตยที่แสดงให้เห็นว่าเวลาใดก็ตามที่มีการเลือกตั้งขึ้นมา หนังสือพิมพ์ก็จะเข้าไปมีบทบาทในการเสนอข่าวสาร บทความ บทวิจารณ์ เพื่อให้ประชาชนได้ทราบความเคลื่อนไหวทางการเมืองและยังช่วยจุดชนวนความคิด กระตุ้นจิตสำนึกของประชาชนให้เกิดความรู้สึกนึกคิดอยากเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครอง (มงคล สมบุญตัน, 2531)

ความคิดเห็นข้างต้นสอดคล้องกับความต้องการของผู้วิจัยที่ต้องการศึกษาบทบาทหนังสือพิมพ์กับการเสนอเนื้อหาทางการเมือง เพื่อกระตุ้นให้เกิดการรับรู้สภาพความเป็นจริงในภาวะของการแข่งขันทางการเมืองว่า หนังสือพิมพ์ได้เสนอข่าวด้วยความเที่ยงตรงหรือมีความเป็นกลางตามอุดมคติของตนหรือไม่

มีทฤษฎี แนวความคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- แนวคิดเรื่องนายประตูข่าวสาร (Gatekeeper)
- แนวคิดเรื่องการกำหนดวาระข่าวสาร (Agenda setting)
- ทฤษฎีว่าด้วยบทบาทหนังสือพิมพ์กับการเมือง

แนวคิดเรื่องนายประตูข่าวสาร

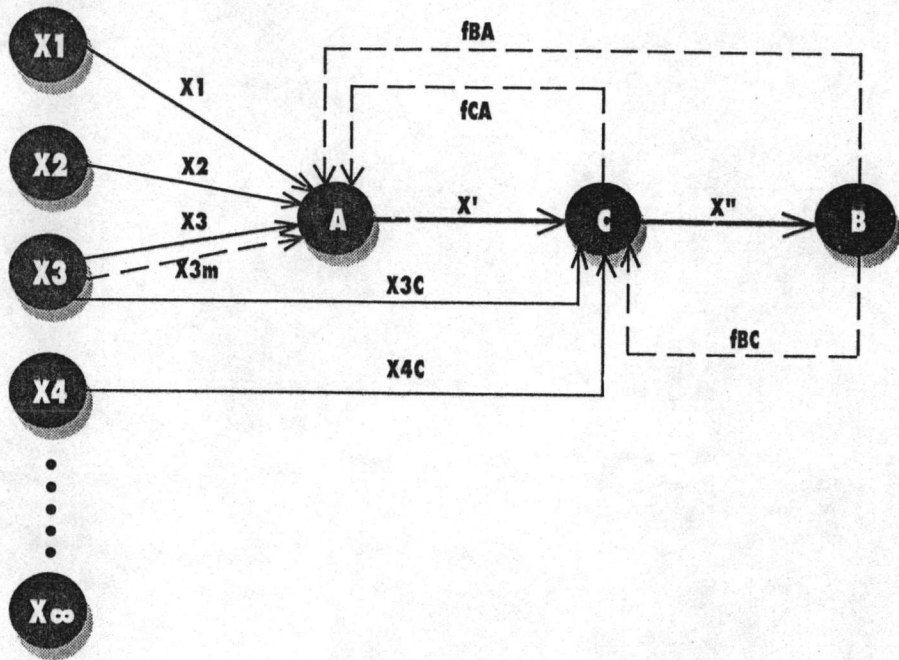
แนวคิดเรื่องนายประตูข่าวสาร เป็นกระบวนการหนึ่งของสื่อมวลชน คือการทำหน้าที่เป็นผู้กรองสาร Lewin นักจิตวิทยาสังคมชาวเยอรมันผู้ริเริ่มใช้ศัพท์คำนี้อธิบายว่า นายประตูข่าวสาร (Gatekeeper) หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีอำนาจในการกั้นกรอง เลือกสรร และตัดสินใจเสนอข่าวสารใดๆ ต่อสาธารณชน รวมทั้งอาจจะจับไม่ให้นำเสนอข่าวสารใดก็ได้

แนวคิดนี้ชี้ให้เห็นว่า ข่าวสารต่างๆ มักไหลผ่านช่องทางซึ่งเปรียบเสมือนประตูที่จะทำหน้าที่กักหรือปล่อยให้ข่าวสารไหลผ่าน โดยมีการพิจารณา ตรวจสอบ ตีความ หรือเลือกสรรตามกฎเกณฑ์ที่ตั้งไว้แล้วจากบุคคลผู้ทำหน้าที่เฝ้าประตูข่าว ซึ่ง White ได้พิสูจน์แนวคิดนี้ให้เห็นชัดเจนมากขึ้น โดยศึกษาบทบาทของผู้กรองสารจากการทำงานของบรรณาธิการข่าวโทรพิมพ์ของหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นอเมริกันฉบับหนึ่ง พบว่าการตัดสินใจเลือกข่าวลงตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์มีส่วนคล้ายกับหน้าที่ของนายประตูข่าวสาร (พีระ จิโรโสภณ, 2529)

ดังนั้น ในวงการวิชาชีพหนังสือพิมพ์ ผู้ทำหน้าที่เปิดปิดประตูข่าวสารเหล่านี้จึงได้แก่ นักข่าว นักเขียนคอลัมน์ บทความ ตลอดจนบรรณาธิการที่ทำหน้าที่รวบรวม คัดเลือก เรียบเรียง และตรวจสอบข่าวสาร เพื่อนำเสนอให้สาธารณชนทราบ บุคคลเหล่านี้นับว่าอยู่ในฐานะเป็น "นายประตูข่าวสาร" อย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตาม การศึกษาของ White มีจุดอ่อนที่เน้นความสำคัญเฉพาะผู้ทำหน้าที่เฝ้าประตูข่าวสารว่า เป็นผู้ที่มีอำนาจในการควบคุม (control) ข่าวสารต่างๆ อย่างเด็ดขาด โดยมองข้ามปัจจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวกับองค์กร ซึ่งสามารถเลือกสรร ตลอดจนกำหนดทิศทางการไหลของข่าวสารได้ (สวณิต ยมาภัย และระวีวรรณ ประกอบผล, 2528)

Westley และ Melean ได้สร้างแบบจำลองสำหรับสถานการณ์ที่ซับซ้อนของการสื่อสารมวลชน เรียกว่า "แบบจำลอง A-B-C" (Westley, B.H. & Melean, M., 195

* แบบจำลองของ Westley และ McLean
(ดัดแปลงจากแบบจำลองเดิม)

แบบจำลองของ Westley และ Mclean มีองค์ประกอบ ดังนี้

X (X_1, \dots, X_4) : แหล่งข่าวสารทั่วไป (News Source) แหล่งข่าวสารทั่วไป อาจเป็นเหตุการณ์ วัตถุ กิจกรรมต่างๆ ในสังคม สำหรับในการวิจัยนี้ อาจเป็น วิกฤตการณ์ทางการเมือง หรือกิจกรรมในการหาเสียงเลือกตั้ง

A : ผู้ส่งสารอย่างมีจุดมุ่งหมาย (Communicator) อาจเป็นบุคคลหรือองค์กร ที่รู้เห็นสิ่งต่างๆ เกี่ยวกับแหล่งข่าวสาร (x) และมีจุดมุ่งหมายจะเลือกข่าวสาร บางอย่างถ่ายทอดไปสู่สาธารณชน ในการวิจัยนี้อาจเป็นนักการเมือง ทีมประชาสัมพันธ์ของผู้สมัครรับเลือกตั้งที่ต้องการเผยแพร่กิจกรรมการหาเสียง ให้ประชาชน

C : องค์การสื่อสารมวลชน ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้เฝ้าประตูข่าวสาร (Gatekeeper) อันได้แก่ สื่อมวลชนแขนงต่างๆ ในการวิจัยนี้ได้แก่ กองบรรณาธิการ หนังสือพิมพ์ ซึ่งทำหน้าที่เลือกสรรข่าวสารที่ A ส่งมาให้นั่นเอง ฉะนั้นถ้าพิจารณาอีกแง่มุมหนึ่ง อาจพบว่าในบางครั้ง C อาจทำหน้าที่เป็นตัวแทนของ A ก็ได้ (นอกเหนือจากการเลือกสรรข่าวทั่วไป)

B : ผู้รับสาร (Audience) ในที่นี้คือประชาชนที่อยู่ในสังคมซึ่งมีความต้องการที่จะได้รับข่าวสาร

fBA : ข้อมูลสะท้อนกลับจากผู้รับสารไปยังผู้ส่งสาร ในที่นี้จะเห็นได้ชัดเจนในรูปการลงคะแนนเสียงให้แก่พรรคการเมืองพรรคใดพรรคหนึ่ง

fBC : ข้อมูลสะท้อนกลับจากผู้รับสารไปยังองค์การสื่อสารมวลชน อาจโดยการติดต่อโดยตรงในรูปจดหมายถึงบรรณาธิการหรือการแสดงความคิดเห็นในรูปอื่น

fCA : ข้อมูลสะท้อนกลับจากองค์การสื่อสารมวลชนไปยังผู้ส่งสาร การสะท้อนกลับนี้ อาจส่งเสริมหรือปรับเปลี่ยนท่าทีให้ A ทราบ

X3c, X4c : คือการรายงานเรื่องราวต่างๆ จากแหล่งข่าวสารทั่วไป (X) ในที่นี้คือการรายงานข่าวที่ผู้สื่อข่าวได้มาโดยตรง หรือได้เห็นมาด้วยตนเอง

แบบจำลองของ Westley และ Mclean มีองค์ประกอบมากกว่าแนวคิดเดิมของ White แบบจำลองนี้มีกระบวนการเลือกสรรข่าวสารในหลายระยะคือ การเลือกของผู้ส่งสาร ซึ่งอาจเป็นผู้ชำนาญการหรือผู้นำทางความคิดเห็นที่คัดเลือกข่าวสารจากแง่มุมต่างๆ ของสิ่งที่แวดล้อม การเลือกของสื่อมวลชนที่อาจหยิบยกเหตุการณ์ที่มีอยู่จริงหรือเลือกข่าวสารจากผู้ส่งสาร ในขณะที่เดียวกันผู้รับสารก็มีการเลือกรับสารซึ่งถ่ายทอดมาจากสื่อมวลชน จึงอาจ

กล่าวได้ว่าแบบจำลองนี้เน้นความสำคัญของผู้ส่งสารอย่างมีจุดมุ่งหมาย (A) ว่าอาจใช้สื่อมวลชนเป็นเครื่องมือในการชักชวนซึ่งนำไปสู่รับสารหรือประชาชนตอบสนองความต้องการของตน กล่าวอีกนัยหนึ่ง ถ้า A กับ C มีความสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างลึกซึ้ง เช่น ความสัมพันธ์ทางการเมือง ย่อมเป็นไปได้ว่า A อาจมีอำนาจบางอย่างเหนือ C ในอันที่จะให้สารสนเทศ

ความสัมพันธ์ดังกล่าวข้างต้น สามารถอธิบายได้ชัดเจนโดยอาศัยงานวิจัยเชิงประจักษ์ของ Gleber และ Johnson (1961 อ้างถึงใน พิระ จิโรโสภณ, 2529) ที่แสดงถึงสัมพันธ์ภาพระหว่างแหล่งข่าวกับผู้รายงานข่าว อันมีผลต่อการเสนอข่าว 3 แบบคือ

แบบที่ 1 สัมพันธภาพที่ 2 ฝ่ายต่างมีอิสระต่อกัน

เป็นการแสดงบทบาทที่ต่างฝ่ายต่างมีหน้าที่ ภาระและกลุ่มสังคมของตนเอง การถ่ายทอดข่าวสารต่างๆ จึงเป็นไปในลักษณะเป็นทางการ จากแหล่งข่าวไปสู่ผู้สื่อข่าว เช่น การแถลงข่าว หรือการแจกข่าวอย่างเป็นทางการแก่สื่อมวลชน ทั้ง 2 ฝ่ายจึงมีอิสระต่อกัน ไม่เป็นเครื่องมือของฝ่ายใด สัมพันธภาพระหว่างกันจึงเป็นการปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทของแต่ละฝ่าย

แบบที่ 2 สัมพันธภาพที่ 2 ฝ่ายมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันในระดับหนึ่ง

เป็นลักษณะที่ต่างฝ่ายต่างมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันในระดับหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นเรื่องความสัมพันธ์ส่วนตัว ทำให้ทั้งคู่ต้องพึ่งพาระหว่างกัน เกิดการถ่ายทอดข่าวสารที่ค่อนข้างไม่เป็นทางการ เช่น แหล่งข่าวขอให้ผู้สื่อข่าวช่วยเผยแพร่ข้อเท็จจริงบางประการ หรือผู้สื่อข่าวอาจขอสัมภาษณ์เจาะลึกแหล่งข่าวที่ตนรู้จักเป็นพิเศษ ความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ต่างฝ่ายต่างเข้าใจในบทบาทหน้าที่ที่ต้องพึ่งพาระหว่างกันพอสมควร แต่ก็ยังคงมีความเป็นอิสระต่อกัน ไม่ตกเป็นเครื่องมือของฝ่ายใดโดยสมบูรณ์

แบบที่ 3 สัมพันธภาพที่ทั้งสองฝ่ายต่างร่วมมือเพื่อวัตถุประสงค์เดียวกัน

เป็นการแสดงถึงความร่วมมือกันระหว่างแหล่งข่าวกับผู้สื่อข่าวที่จะเสนอข่าวสารไปยังสาธารณชนเพื่อวัตถุประสงค์บางอย่าง ทั้งคู่จึงไม่เป็นอิสระต่อกัน ฝ่ายหนึ่งอาจตกเป็น

เครื่องมือของอีกฝ่ายหนึ่งภายใต้ข้อตกลง ผลประโยชน์หรือนโยบายให้การสนับสนุนซึ่งกันและกัน ดังนั้น นักข่าวหรือหนังสือพิมพ์จึงอาจจะสนับสนุนพรรคการเมืองหรือกลุ่มผลประโยชน์ใดๆ ก็ได้

นอกจากนี้มีการแบ่งพฤติกรรมความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองกับสื่อมวลชน (ระวีวรรณ ประกอบผล, 2529) ออกเป็น

1. ความสัมพันธ์ในลักษณะที่เป็นปฏิปักษ์ต่อกัน (Adversary Model)

มองว่านักการเมืองกับสื่อมวลชนต่างทำงานในลักษณะที่ต่างกัน นักการเมืองย่อมหาหนทางเข้าไปดำรงตำแหน่งทางการบริหาร ขณะที่สื่อมวลชนก็ทำหน้าที่สอดส่องไม่ให้นักการเมืองฉวยโอกาสใช้อำนาจในทางที่ผิด

2. ความสัมพันธ์แบบแลกเปลี่ยน (Exchange Model)

มองว่าความสัมพันธ์ของทั้ง 2 ฝ่ายเป็นความสัมพันธ์ในลักษณะแลกเปลี่ยน ฝั่งพาสันับสนุน ส่งเสริมกันเพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวม

ดรุณี ทิรัญรักษ์ (2530) มองว่า ความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองกับสื่อมวลชนเป็นความสัมพันธ์ที่มีทั้งความขัดแย้งและความร่วมมือ (Love-Hate Relationship) กล่าวคือ

1. ความขัดแย้ง เกิดขึ้นเนื่องจาก การมองบทบาทหน้าที่ของแต่ละฝ่ายแตกต่างกัน โดยสื่อมวลชนมองว่าต้องทำหน้าที่เสนอข่าวสาร ข้อเท็จจริงเป็นที่ตั้ง ไม่คำนึงถึงผลประโยชน์และความเสียหายของฝ่ายใด ขณะที่นักการเมืองต้องการให้สื่อมวลชนทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์เผยแพร่สิ่งที่ตนเห็นว่าดีงาม เหมาะสมกับตนเองหรือของพรรคให้มากที่สุด

2. ความร่วมมือ เกิดจากทั้ง 2 ฝ่ายต่างพยายามร่วมมือกันรักษาความสัมพันธ์นั้นไว้ เนื่องจาก สื่อมวลชนเองมองเห็นความสำคัญของหน่วยงานประชาสัมพันธ์ของพรรคการเมือง ในฐานะแหล่งข่าวแหล่งข้อมูลของตน ขณะเดียวกันหน่วยงานประชาสัมพันธ์

ของพรรคการเมืองก็มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องความต้องการของสื่อมวลชนและพยายามหาข้อมูลข่าวสารที่สื่อมวลชนสนใจป้อนให้

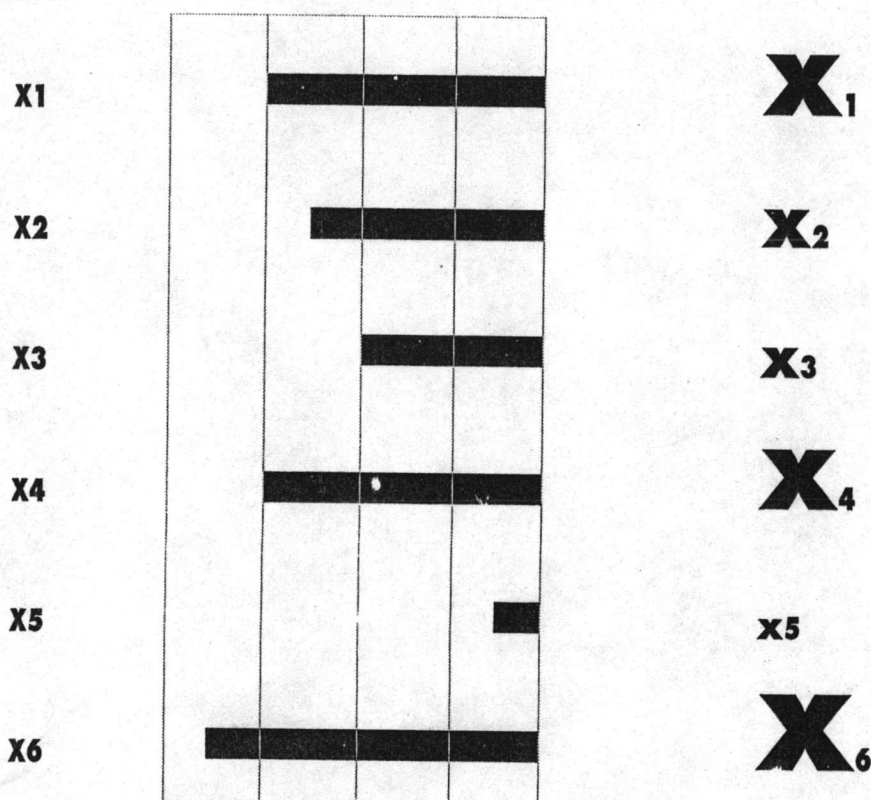
ทั้งหมดนี้เป็นความสัมพันธ์และเป็นปรากฏการณ์ที่สอดคล้องกับความจริง อันผสมกลมกลืนอยู่ในกระบวนการเลือกสรรข่าวสาร การที่ “ผู้เฝ้าประตูข่าวสาร” มีความสัมพันธ์กับส่วนต่างๆ ของสังคม ทำให้ยากที่จะควบคุมให้เกิดการเป็นกลางในการเลือกสรรข่าวสารไม่ให้เอนเอียงไปข้างใดข้างหนึ่ง

Rosengren (1974 อ้างถึงใน สวนิต ยมาภัย และ ระวีวรรณ ประกอบผล, 2528) กล่าวว่าปัจจัยทางการเมืองเป็นเกณฑ์สำคัญประการหนึ่งที่นายประตูข่าวสารใช้ในการตัดสินใจว่าจะเลือกหรือไม่เลือกรายงานข่าวใด กล่าวอีกนัยหนึ่ง เราสามารถนำเหตุการณ์ทางการเมืองมาทดสอบแนวความคิดเกี่ยวกับนายประตูข่าวสาร ดังนั้นในช่วงเหตุการณ์การรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2533 ผู้วิจัยจึงต้องการเสาะหาว่าหากหนังสือพิมพ์มีความสัมพันธ์กับกลุ่มการเมืองใดแล้ว จะเสนอข่าวสารที่มีเนื้อหาในเชิงส่งเสริมให้กลุ่มการเมืองที่ตนมีความสัมพันธ์หรือไม่ ทั้งนี้เพื่อตรวจสอบบทบาทของสื่อมวลชนในฐานะ “ผู้เฝ้าประตูข่าวสาร” ว่ามีหน้าที่เลือกสรรกลั่นกรองข่าวสารตามกฎเกณฑ์ที่กำหนดหรือตามกรอบความสัมพันธ์ทางการเมืองที่มีระหว่างกัน

แนวคิดเรื่องการกำหนดวาระข่าวสาร (Agenda setting)

สื่อมวลชนเป็นผู้กำหนด “ประเด็นปัญหา” เรื่องราวเหตุการณ์ในสังคมว่า เรื่องใดมีความสำคัญมากน้อยต่างกัน เช่น ในการสมัครรับเลือกตั้ง สื่อมวลชนจะนำเสนอประเด็นสำคัญของการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งของผู้สมัครแต่ละคนให้ประชาชนได้รับทราบ ให้เกิดการยอมรับประเด็นสำคัญที่กำหนดขึ้น (McCombs and Shaw, 1976) ฉะนั้นเรื่องใดที่สื่อมวลชนให้ความสนใจมากที่สุด เรื่องนั้นก็ได้รับการรับรู้ว่าเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด

ประเด็นปัญหา

ระดับการให้ความสนใจของสื่อมวลชน
ต่อประเด็นปัญหาการรับรู้ที่ตามมาของสาธารณชน
ต่อประเด็นเหล่านั้น

* แบบจำลองการกำหนดวาระข่าวสารของ McCombs และ Shaw

จากแบบจำลองจะเห็นว่า สื่อมวลชนทำหน้าที่เสนอเรื่องราว เหตุการณ์ในสังคมให้ผู้รับสารได้พิจารณาว่าเรื่องใดที่ควรจะให้ความสนใจในขณะนั้น โดยเฉพาะหากสื่อมวลชนเป็นผู้กำหนดปัญหาทางการเมือง หรือเลือกรายงานประเด็นปัญหาทางการเมืองใดมากเท่าใด ประชาชนก็จะพลอยได้รับทราบหรือตระหนักถึงความสำคัญของปัญหานั้นมากตามไปด้วย ดังนั้นระดับความคิด หรืออุดมการณ์ทางการเมืองของคนจะพัฒนาไปไกลแค่ไหน ขึ้นอยู่กับการรายงานปัญหาทางการเมืองของสื่อมวลชนในสังคมนั้นเป็นหลัก (บุญเลิศ ศุภดิลก, 2521)

แนวคิดการกำหนดวาระข่าวสาร เป็นที่สนใจและได้รับการยอมรับกันมากส่วนใหญ่ จะถูกนำไปใช้ในกิจกรรมการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง เพื่อให้สื่อมวลชนช่วยสร้าง "จินตภาพ" ต่อตัวผู้สมัครรับเลือกตั้ง (สวณิต ยมาภัย และระวีวรรณ ประกอบผล, 2528) โดยเชื่อมโยง ผู้สมัครคนนั้น ให้เป็นผู้รอบรู้ปัญหาทางสังคม มีความสามารถในการจัดการ สมควรได้รับการเลือกตั้ง ซึ่งหากเป็นไปตามแนวคิดนี้ก็คือ ผู้มีสิทธิลงคะแนนถูกทำให้เชื่อและยอมรับข่าวสาร ที่นำเสนอ เขาก็จะลงคะแนนเสียงให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งหรือพรรคการเมืองที่เขาเชื่อว่า มีความสามารถมากที่สุด

ในลักษณะเทียบเคียงกัน หนังสือพิมพ์ในฐานะสื่อมวลชนที่มีรูปแบบการจัดพิมพ์ เป็นรูปเล่ม จึงมีวิธีการกำหนดวาระหรือให้ความสำคัญกับข่าวสารแตกต่างกัน กล่าวคือ หัวข้อข่าวอย่างเดียวกัน หนังสือพิมพ์จะมีวิธีการนำเสนอที่เน้นในรายละเอียดที่แตกต่างกัน เช่น การให้เนื้อที่ การสร้างความสนใจด้วยภาพ การ์ตูน เน้นความสำคัญด้วยการให้ความคิดเห็น ในบทความ บทวิจารณ์ คอลัมน์ต่างๆ ฯลฯ กลวิธีการนำเสนอและการจัดวางข่าวนี้ สะท้อนให้เห็นว่าหนังสือพิมพ์ได้ให้สัดส่วนและสร้างความสำคัญให้ข่าวแตกต่างกัน ถือว่าเป็นส่วน ทำให้เกิดการกำหนดวาระข่าวสารด้วยเช่นกัน (สุรพงษ์ โสธนเสถียร, 2533) เนื่องจาก สามารถเน้นย้ำให้ผู้อ่านตระหนักถึงความสำคัญของประเด็นที่น่าเสนอ เรียกได้ว่าเป็นการสร้าง ความเข้มข้นของข่าวเพื่อไข่ม้วนนำใจผู้อ่านให้ทราบเรื่องที่น่าเสนอ การสร้างความเข้มข้นของ ข่าวนี้ ทำได้หลายวิธี เช่น

1. การให้พื้นที่ การเพิ่มหรือขยายพื้นที่ของข่าวให้มากกว่าปกติ มีกรอบใหญ่กว่า ข่าวอื่น ใช้อักษรขนาดใหญ่ๆ ย่อมทำให้ดูว่าข่าวนั้นสำคัญน่าอ่านกว่าข่าวอื่น
2. ความถี่ การเสนอข่าวบุคคล เหตุการณ์ที่มีจำนวนครั้งบ่อยๆ จะเท่ากับการตอกย้ำความในใจให้ผู้รับสารมากขึ้น
3. ระยะเวลา เหตุการณ์เรื่องราวใดมีการนำเสนออย่างต่อเนื่องยาวนาน ถูกนำมา รายงานบ่อยๆ จะทำให้รู้สึกว่าเป็นประเด็นที่สำคัญอยู่ในความสนใจของคนทั่วไป

McCombs และ Shaw ทำการวิจัยโดยการวิเคราะห์เนื้อหาหนังสือพิมพ์ เปรียบเทียบกับการรับรู้ของสาธารณชนในเรื่องการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งประธานาธิบดีสหรัฐฯ ปี ค.ศ. 1968 และปี ค.ศ. 1978 ผลปรากฏว่า การจัดอันดับความสำคัญของหัวข้อข่าวของ หนังสือพิมพ์มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับ การจัดอันดับความสำคัญที่กระทำโดยประชาชน ข้อมูล ที่ได้จากหนังสือพิมพ์สนับสนุนสมมติฐานของการกำหนดวาระข่าวสารที่ว่า สื่อมวลชนเป็นผู้มีอิทธิพลในการกำหนดหัวข้อข่าวให้กับสาธารณชน

อย่างไรก็ตาม ยังไม่อาจสรุปได้แน่ชัดว่าแนวคิดการกำหนดวาระข่าวสารจะมี อิทธิพลมากต่อผู้รับสารอย่างแท้จริงเนื่องจากมีความแตกต่างมากมายในกลุ่มผู้รับสาร เช่น ความพร้อม ภูมิปัญญาความรู้ หรือความสนใจที่หลากหลายของแต่ละคน ทำให้ความน่าเชื่อถือ ของแนวคิดนี้มีข้อน่าสงสัย

สำหรับสังคมไทย หนังสือพิมพ์ถือได้ว่าเป็นสื่อมวลชนที่มีอิทธิพลในการเสนอข่าวสาร และความคิดเห็นได้อย่างเปิดเผยมากกว่าสื่อมวลชนประเภทอื่น เพราะเป็นสื่อที่ดำเนินงาน โดยเอกชนหนังสือพิมพ์จึงสามารถมีบทบาทในการกำหนดวาระข่าวสารหรือหัวข้อเรื่องให้ สาธารณชนตระหนักถึงความสำคัญของประเด็นเหตุการณ์ในช่วงขณะหนึ่ง หนังสือพิมพ์ เป็นสื่อมวลชนที่มีอิทธิพลทั้งในทางสร้างสรรค์และทำลาย แม้จะชี้ไม่ได้ว่าอิทธิพลนั้นมีมากน้อย เพียงใด แต่สำหรับการสื่อสารการเมือง ถือว่า "เทคนิคที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการของ การถ่ายทอดข่าวสารต่างๆ จะมีบทบาทอย่างมากต่อผู้มีอำนาจในการพิจารณาทำให้ถูกต้อง ตามกฎหมาย การออกกฎหมาย การทำสัญญา การตัดสินใจออกกฎหมายหรือแก้ไขกฎหมาย" (จาระโน แกลโกศล, 2522)และที่สำคัญที่สุด หากยึดเอาหลักการที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วม พัฒนาการทางการเมือง โดยอาศัยการลงคะแนนเสียงเป็นเครื่องชี้วัด จะพบว่าหนังสือพิมพ์ เป็นปัจจัยสำคัญอันหนึ่งที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ทางสังคมที่เรียกว่า "สังคมประกิตทางการเมือง" (Political socialization) ทำหน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองให้แก่บุคคล ในขณะที่พรรคการเมืองก็ถือเป็นสถาบันหนึ่งที่ทำให้การเรียนรู้ทางการเมือง ดังนั้น หากมีการผนึก แนวคิดทางการเมืองของกลุ่มการเมืองเข้ากับสถาบันสื่อมวลชนแล้ว การมุ่งให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงทางทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยมทางการเมือง โดยอาศัยหนังสือพิมพ์ที่มีอิทธิพล

ในการกำหนดวาระข่าวสาร เพื่อโน้มน้าวใจให้ผู้รับสารมีความคิด มีความตระหนักและเห็นความสำคัญตามแนวทางที่กำหนดไว้จึงย่อมมีแนวโน้มเป็นไปได้

ทฤษฎีว่าด้วยบทบาทหนังสือพิมพ์กับการเมือง

Schramm (1957) ได้กล่าวถึงบทบาทของสื่อมวลชนโดยทั่วไปว่า มีดังต่อไปนี้

1. รายงานข่าวความเคลื่อนไหวของเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม
2. เป็นสื่อกลางในการเสนอข้อโต้แย้งเกี่ยวกับปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมและช่วยให้ ประชาชนมีมติร่วมกัน
3. ให้ความรู้และถ่ายทอดวัฒนธรรมของสังคมไปสู่สมาชิกใหม่
4. ให้ความบันเทิงแก่ประชาชน
5. ให้บริการทางธุรกิจและการโฆษณา

นอกจากนี้ นักวิชาการและนักปฏิบัติการหลายท่านให้ความเห็นเกี่ยวกับบทบาทหนังสือพิมพ์ ดังนี้

Rucher (1968) เห็นว่า หนังสือพิมพ์มีหน้าที่ต่อสังคม ดังนี้

1. ทำหน้าที่แถลงการณ์ โดยเสนอข้อเท็จจริงต่างๆ ที่เกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละวัน
2. ให้สาระสำคัญของข่าวสาร
3. สร้างประชามติ โดยการกระตุ้นให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นลงในหนังสือพิมพ์
4. เผยแพร่ชุมชนของตนต่อโลกภายนอก ชี้ให้เห็นถึงข้อบกพร่อง ข้อควรแก้ไขของชุมชน
5. ป้องกันและเหนี่ยวรั้งการกระทำที่ผิดจากวิถีทางประชาธิปไตย
6. ให้การศึกษาแก่ผู้อ่านในด้านต่างๆ ด้วยการให้ความรู้

มาลี บุญศิริพันธ์ (2534) กล่าวถึงภารกิจของหนังสือพิมพ์ว่า

1. ทำหน้าที่ให้ข่าวสาร (to inform) คือ การรายงานข่าวให้แก่ประชาชน ไม่ว่าจะ เป็นข่าวประเภทใดก็ตาม ซึ่งการเสนอข่าวนี้จะต้องแสวงหาข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริง (facts) และรายงานออกมาในลักษณะของข่าว บทความ สารคดี และคอลัมน์ต่างๆ สุดแต่ความเหมาะสม
2. ให้ข้อเสนอแนะ (to give opinion) คือ การแสดงความคิดเห็นต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหรือต่อข่าวที่ได้เสนอไปแล้ว โดยกระทำผ่านทางคอลัมน์อื่นๆ เช่น บทบรรณาธิการ บทวิจารณ์ บทความความคิดเห็น เป็นต้น
3. ให้ความบันเทิง (to entertain) เป็นการผ่อนคลายความตึงเครียดและพักผ่อน ด้วยการอ่านเนื้อหาที่ให้ความบันเทิง
4. เป็นสื่อโฆษณา (to advertise) เป็นสื่อกลางนำเสนอสินค้าและธุรกิจให้ผู้อ่าน มีโอกาสเลือกซื้อ ทำให้เกิดการพัฒนาธุรกิจ ขณะเดียวกันก็เป็นรายได้สำคัญของหนังสือพิมพ์

ด้านนันทวัน สุขชาติ (2520) กล่าวว่า สังคมคาดหวังให้หนังสือพิมพ์มีหน้าที่ ดังนี้

1. ให้ข่าวสาร (to inform) ถือเป็นหน้าที่สำคัญอันดับแรกของหนังสือพิมพ์ที่ต้องแสวงหาข้อเท็จจริงที่ถูกต้องสมบูรณ์ มีพยานหลักฐานอ้างอิงได้เสมอ เพื่อนำเสนอแก่ผู้อ่านอย่างเที่ยงธรรมตามความเป็นจริง ไม่บิดเบือนทั้งโดยอคติส่วนตัวหรือเพื่อบ่มงประโยชน์ทางการค้า
2. ช่วยกระตุ้นให้ประชาชนตื่นตัว (to alert) โดยดำรงฐานะคล้ายยามที่คอยตรวจสอบความเคลื่อนไหวของเหตุการณ์ต่างๆ ตลอดเวลา เพื่อนำเสนอแก่ผู้อ่านในทันทีที่เกิดเหตุการณ์สำคัญ เพื่อให้ประชาชนตื่นตัว ไม่ประมาทในภาวะการณ์บ้านเมือง
3. ช่วยตีความหมายของข่าว (to interpret) หนังสือพิมพ์ต้องช่วยอธิบายความหมายของข่าวที่ซับซ้อน นักหนังสือพิมพ์ต้องนำข้อเท็จจริงมาเขียนด้วยทัศนคติในการมองข่าว อันเกิดจาก ประสบการณ์เฉพาะตนและกระทำโดยสุจริตใจ เพื่อให้ภาพที่เป็นจริงของเหตุการณ์อย่างเที่ยงตรงและสมบูรณ์
4. ให้การศึกษาแก่ผู้อ่าน (to educate) ถือเป็นหน้าที่สำคัญสำหรับสังคมที่ประชาชนส่วนใหญ่ยังห่างไกลจากข่าวสาร ความรู้ต่างๆ หนังสือพิมพ์จึงต้องสามารถให้

การศึกษานอกระบบ เช่น ความรู้ด้านอนามัย วิทยาศาสตร์ อาชีพ ฯลฯ โดยแบ่งเนื้อหาไปตามลักษณะความสนใจของผู้อ่านหนังสือพิมพ์แต่ละกลุ่ม

5. ชวนนำผู้อ่าน (to lead & to persuade) หนังสือพิมพ์สามารถแสดงความเป็นผู้นำทางความคิดเห็น ชี้แนะผู้อ่านให้คิดและกระทำ หรือละเว้นในการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แต่ทั้งนี้การแสดงออกซึ่งความคิดเห็นส่วนบุคคลจะต้องขึ้นอยู่กับความรับผิดชอบต่อผลสะท้อนที่จะเกิดขึ้นในสังคมด้วย

6. เป็นเวทีของการแสดงความคิดเห็น (to provide a forum) การดำรงรักษาความเป็นกลาง หรือการปฏิบัติหน้าที่อย่างปราศจากความลำเอียงในเหตุการณ์ที่มีปัญหาขัดแย้งเป็นสิ่งจำเป็นที่นักหนังสือพิมพ์ต้องใจกว้างและยุติธรรมในการเสนอเวทีโต้แย้งเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่ต่างทัศนะกัน

7. ให้สิ่งบันเทิงใจ (to inspire) หนังสือพิมพ์มีโอกาสช่วยลดช่องว่างทางเศรษฐกิจและสังคม โดยการชักนำให้สังคมรู้จักการช่วยเหลือผู้ทุกข์ยาก เป็นสื่อกลางในการทำสาธารณประโยชน์ทางการกุศล ช่วยสร้างเสริมค่านิยมของสังคมให้เด่นชัดขึ้น สามารถทำงานที่สร้างสรรค์จรรโลงสังคมให้น่าอยู่ขึ้น

8. ให้ความบันเทิง (to entertain) หน้าที่นี้มีบทบาทเด่นชัดมากขึ้นในปัจจุบัน เนื่องจาก การเจริญเติบโตของธุรกิจสิ่งพิมพ์ ทำให้มีการแข่งขันในเรื่องจำนวนจำหน่าย และหนังสือพิมพ์ก็หันมาเน้นเนื้อหาด้านนี้เพื่อเอาใจผู้อ่าน

นอกจากบทบาทข้างต้น สื่อมวลชนยังทำหน้าที่ในทางการเมืองด้วย ดังที่ Lazarsfeld และคณะมองว่า บุคคลแต่ละคนมีความต้องการที่จะรวมกลุ่มกันเพื่อสร้างอำนาจทางการเมืองในรูปแบบของสังคม ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มต่างๆ มากมายทั้งขัดแย้งและร่วมมือกันเพื่อจะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง ทำให้เกิดการคานอำนาจระหว่างกลุ่มต่างๆ และทำให้สื่อมวลชนกลายเป็นตัวแทนหรือเครื่องมือของกลุ่มต่างๆ เหล่านี้ด้วย เช่น การมีหนังสือพิมพ์ของกลุ่มต่างๆ หรือมีหนังสือพิมพ์ที่สังกัดพรรคการเมือง ทั้งนี้เพื่อใช้สื่อให้เป็นไปตามเป้าหมายทางการเมืองของแต่ละกลุ่ม (ภคกุล ศิริพยัคฆ์, 2536)

Seymour-Ure (1968) กล่าวถึงบทบาทของหนังสือพิมพ์ที่มีต่อสาธารณชนและการเมืองว่า

1. ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางเพื่อการติดต่อระหว่างรัฐบาลและประชาชน ด้วยการเผยแพร่ข่าวสารและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ทั้งนี้ได้ชี้ให้ผู้อ่านเห็นถึงสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคม และตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนโดยรัฐบาล
2. ทำหน้าที่สร้างประชาชาติ โดยการให้ข้อคิดเห็นต่างๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาประเทศ อีกทั้งมีความคิดเห็นเป็นของตนเองและมุ่งให้ความสนใจเฉพาะในเรื่องที่เหมาะสม
3. ทำหน้าที่ดูแลรักษาผลประโยชน์ของประชาชน ด้วยการตรวจสอบพฤติกรรมของนักการเมือง เพื่อทำหน้าที่ให้กับส่วนรวมอย่างแท้จริง

ฉะนั้น บทบาทของสื่อมวลชนในทางการเมืองจึงเป็นเช่นที่ Pye กล่าวไว้คือ

1. ช่วยให้การกระทำบางอย่างของปัจเจกบุคคลมีผลหรือมีอิทธิพลกระทบไปทั่วทั้งสังคม
2. ทำให้เห็นว่า การเมืองของมวลชนเป็นสิ่งที่มิมีเหตุผล
3. กำหนดขอบเขตหรือแนวทางในการคาดหมายสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต และเป็นการวัดระดับความสามารถในการมองการณ์ไกลของผู้นำ
4. ช่วยให้ประชาชนเข้าใจกระบวนการทางการเมือง เจตนาและการกระทำของนักการเมือง
5. ช่วยในการกำหนดกฎเกณฑ์ทางสังคม เพื่อเป็นแนวทางในการตัดสินใจว่าอะไรเป็นเหตุเป็นผลของการกระทำในทางการเมือง และอะไรที่ผู้นำและผู้ตามสามารถยอมรับว่า เป็นสิ่งที่ถูกต้องหรือมีเหตุผล

นอกจากสื่อมวลชนจะมีบทบาททางการเมืองอย่างกว้างขวางตามที่กล่าวแล้ว สื่อมวลชนยังสามารถให้ "สถานภาพแก่บุคคล" ด้วยการยกย่องหรือทำลายชื่อเสียงของบุคคล

ได้ การเสนอข่าวบุคคลใดให้ปรากฏก็เท่ากับว่า สื่อมวลชนได้สร้างสถานภาพของบุคคลนั้นแล้ว และสามารถก่อให้เกิดผลตามมาแก่บุคคลที่ตกเป็นข่าวได้ อย่างไรก็ตาม การจะทราบว่า สื่อมวลชนได้ให้สถานภาพของบุคคลอย่างไรนั้น จำเป็นต้องประเมินจากภาพพจน์ที่ปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรม โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ในเชิงบวกและเชิงลบ จากภาพในใจที่เนื้อหาของสื่อมวลชนเป็นผู้ตอบสนอง (ชัยศิริ สมุทวนิช, 2527)

การวิจัยเรื่องการเสนอเนื้อหาของหนังสือพิมพ์เกี่ยวกับการเลือกตั้งผู้ว่าราชการ กรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2533 จึงเป็นการตรวจสอบบทบาทของหนังสือพิมพ์โดยพิจารณาว่า หนังสือพิมพ์ที่มีความสัมพันธ์กับกลุ่มการเมืองจะเผยแพร่ข่าวสารที่เป็นประโยชน์กับกลุ่มของตน ผู้วิจัยจึงใช้การศึกษาเนื้อหาของหนังสือพิมพ์ในช่วงการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง เพราะตัวเนื้อหาข่าวสารที่นำเสนอผู้อ่านนั้น ย่อมเป็นเครื่องมือและหลักฐานยืนยันการดำเนินบทบาทของหนังสือพิมพ์ได้ดีที่สุด

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วิชัย โวหารดี (2530) ทำการวิจัยเรื่อง "พฤติกรรมการรับข่าวสารทางการเมือง ในระหว่างการหาเสียงเลือกตั้ง : ศึกษาเฉพาะกรณีการเลือกตั้งซ่อมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร อ.เมือง จ.ยโสธร" พบว่า ประชาชนเปิดรับข่าวสารทางการเมือง เพื่อนำไปใช้ตอบสนองความต้องการทางความรู้มากกว่าทางอารมณ์ เนื่องจาก ข่าวสารทางการเมือง เป็นข่าวสารที่มุ่งให้เกิดความรู้ทางการเมืองและปัญหาของสังคม ทำให้พฤติกรรมการรับข่าวสารทางการเมือง แตกต่างไปจากการรับข่าวสารประเภทอื่นๆ

เจตนศักดิ์ แสงสิงแก้ว (2523) วิจัยเรื่อง "ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรม การสื่อสารกับกระบวนการสังคมประกิตทางการเมืองของประชาชนในท้องที่บางชั้น เขตมีนบุรี กรุงเทพมหานคร" พบว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความรู้ความเข้าใจเรื่องการเมืองแบบ ประชาธิปไตยมากที่สุด ได้แก่ การอ่านหนังสือพิมพ์

ธงชัย มหาไตรภพ (2532) ทำการวิจัยเรื่อง "ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการคัดเลือกข่าวสำหรับลงพิมพ์ในหน้าแรกของหนังสือพิมพ์รายวัน" พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกข่าวมีความแตกต่างกัน จำแนกได้คือ

- คุณค่าของข่าว (News values) ได้แก่ การพิจารณาคัดเลือกข่าวตามคุณสมบัติของข่าว เช่น ความเด่น ความใกล้ชิด ผลกระทบต่อเนื่อง ฯลฯ

- ความสนใจส่วนตัว (Personal interests) ของผู้เฝ้าประตูข่าว ได้แก่ เหตุการณ์ที่ผู้คัดเลือกข่าวแต่ละคนมีความสนใจพิเศษเฉพาะตัว เช่น เรื่องเกี่ยวกับศาสนา ความรุนแรง ข่าวการเมือง หรือเรื่องเกี่ยวกับพรรคการเมืองที่ตนสนใจหรือเป็นสมาชิกอยู่

White D. M. (1950) ทำการวิจัยเรื่อง "The Gatekeeper : A Case in the Selection of News" พบว่า คนเรามักจะรับรู้ความถูกต้องของสิ่งที่เกิดขึ้นเฉพาะที่ตรงกับความเชื่อของเรา ฉะนั้น บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ซึ่งเป็นผู้กลั่นกรองสาร อาจจะเลือกเสนอข่าวสารเฉพาะสิ่งที่เขาเชื่อว่าเป็นจริง

Gerbner G. (1964) ศึกษาเรื่อง "Ideological Perspectives and Political Tendencies in News Reporting" พบว่า ผู้รายงานข่าวที่มีความแตกต่างในทางอุดมคติทางการเมืองจะเขียนข่าวข้อมูลเดียวกันออกมาต่างกัน

ศราวุฒิ ท้วงสมุทร (2535) วิจัยเรื่อง "อำนาจของนักการเมืองต่อการเสนอข่าวขององค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย (อ.ส.ม.ท.)" พบว่า นักการเมืองขอใช้อำนาจในการควบคุมการบริหารและการดำเนินงานของ อ.ส.ม.ท. โดยเฉพาะในด้านการเสนอข่าว ซึ่งลักษณะหรือวิธีการใช้อำนาจนั้น มีทั้งการใช้อำนาจสั่งการตามระบบและนอกระบบ ก่อให้เกิดผลกระทบและความขัดแย้งในกลุ่มต่างๆ หลายระดับ

ภคกุล ศิริพยัคฆ์ (2530) วิจัยเรื่อง "การใช้สื่อมวลชนของพรรคการเมืองในการเลือกตั้งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร" พบว่า พรรคการเมืองทุกพรรคให้ความสำคัญในการใช้สื่อมวลชนในการเลือกตั้งอย่างมาก โดยถือเป็นนโยบายหลักของแต่ละพรรคที่ได้วางแผน

อย่างจริงจังที่จะส่งข้อมูลข่าวสารประชาสัมพันธ์ไปเผยแพร่ทางสื่อมวลชน ได้แก่ หนังสือพิมพ์ และโทรทัศน์ โดยใช้รูปแบบการให้สัมภาษณ์และการทำข่าวแจก เกี่ยวกับนโยบาย กิจกรรม ความเคลื่อนไหวในการดำเนินการหาเสียง การตอบโต้การโจมตีจากพรรคการเมืองหรือผู้สมัครอื่น ๆ รวมทั้งชี้แจงข้อกล่าวหาในเรื่องต่างๆ ที่อาจทำให้ประชาชนเข้าใจผิด

จากงานเขียนและงานวิจัยทั้งหมด จะเห็นว่า หนังสือพิมพ์มีบทบาทที่สำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในช่วงการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งนับเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งของกิจกรรมทางการเมือง ดังนั้น การตรวจสอบบทบาทหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ในช่วงนี้ จึงน่าจะเป็นคำตอบหนึ่งว่า หนังสือพิมพ์ได้ธำรงรักษาคุณค่าและความสำคัญของตนตามแนวคิดทฤษฎีสื่อสารมวลชนได้มากน้อยเพียงใด